

4. *Воронкова А. Э.* Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация: Монография. — 2-е изд., стереотипное. — Луганск: Восточноукраинский национальный университет им. В. Даля, 2004. — 320 с.

5. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навчальний посібник / Добикіна О. К., Рижиков В. С., Касьянюк С. В., Кокотько М. Є., Костенко Т. Д., Герасимов А. А. — К.: Центр навчальної літератури, 2007. — 208 с.

6. *Тяпухин А.* Модели трансформации современного предприятия / Зеленцов В. http://www.itkor.ru/artides/pdf/risk3_031p.pdf 30.10.2006

7. *Гордиенко Л. Ю.* Формирование подходов к стратегическому планированию трансформационных процессов в организации // Управління розвитком. Збірник наукових праць. — 2002. — № 2. — С. 9—14.

8. *Гордиенко Л. Ю.* Трансформационные процессы и новые тенденции в управлении организациями // Теорія та практика управління у трансформаційний період: Тези доповідей всеукраїнської наук.-практ. конф. (Донецьк, 4-6 жовт. 2001 р.). — Т. 1. Теоретико-методологічні аспекти трансформаційних процесів управління. Форми і методи державного управління. — Донецьк: ІЕП НАН України, 2001. — С. 14 — 18.

9. Большой энциклопедический словарь. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Большая Российская энциклопедия; СПб.: Норинт, 2001. — 1456 с.

10. *Нивен Пол Р.* Сбалансированная система показателей: Шаг за шагом: максимальное повышение эффективности и закрепление полученных результатов / Пер. с англ. — Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2004. — 328 с.

Стаття надійшла до редакції 07.03.2008

УДК665,У05

Н. О. Козіцька, аспірант,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

РОЗВИТОК ОПЕРАЦІЙ З ДАВАЛЬНИЦЬКОЮ СИРОВИНОЮ (на прикладі підприємств олійно-жирової промисловості)

АНОТАЦІЯ. В статті охарактеризовано особливості економічних взаємовідносин між підприємствами АПК та підприємствами олійно-жирового комплексу. Наведено причини виникнення операцій з давальницькою сировиною в Україні, а також запропонована класифікація операцій з давальницькою сировиною за економічними ознаками.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Операція з давальницькою сировиною, підприємства-резиденти, класифікація за економічними ознаками, переробні підприємства, сільськогосподарські підприємства, давальництво.

На сучасному етапі розвитку склалося важке економічне становище для всього народного господарства України, в тому числі і для підприємства олійно-жирового комплексу, так як ця галузь залежить від інших галузей — машинобудівної, хімічної, нафтопереробної, сільського господарства тощо (від сільського господарства вона одержує основну масу сировини, від машинобудування — різне обладнання, від галузей паливно-енергетичного комплексу — паливо, нафтопродукти та електроенергію, від хімічної промисловості — синтетичні матеріали, кислоти, соду, вироби із пластмаси для упаковки та фасування соняшникової олії) [1, 9]. Одним із видів нової стратегії треба вважати залучення переробними підприємствами сировинних ресурсів, які не належать підприємству — давальницької сировини. Операції з переробки давальницької сировини в останні роки отримали широке розповсюдження. Основною їхньою рисою являється те, що замовник передає підряднику матеріали (сировину), але не передає право власності на них. Проте, не зважаючи на свою популярність, дана тема у вітчизняній економічній літературі (зокрема давальницькі операції між підприємствами-резидентами) зустрічається дуже рідко та залишається малодослідженою.

Вивченню проблем, що зустрічаються при операціях з давальницькою сировиною присвячена незначна кількість наукових публікацій. На протязі останніх років ці проблеми вивчали: Лукашова І. О., Головащенко О. М., Авдашева А., Ткач А., Брачинський М., Лінник В., Лінник С., Павлюк І., Небильцова В. М., Небильцова О. В., Бутинець Ф. Ф., Кузьмінський Ю. А., Матвєєва В., Кузнецов В., Подзе С., Самарченко О., Батищев В., Каретнікова В. С., Кухта В. Г., Чернелевський Л. Н., що зробили значний внесок у розвиток досліджень особливостей здійснення операцій з давальницькою сировиною.

Ці та інші публікації, у своїй більшості розкривають зміст операцій з давальницькою сировиною в зовнішньоекономічній діяльності, а також бухгалтерський облік та оподаткування операцій з давальницькою сировиною і зовсім мало уваги приділено причинам виникнення таких операцій та характеристиці галузей, в яких вони застосовуються. Отже саме ці аргументи обумовлюють актуальність обраної теми і цільову спрямованість статті.

Відсутність комплексної економічної класифікації операцій з давальницькою сировиною, що призводить до безпомилкового ведення бухгалтерського обліку.

Метою статті є розгляд: економічних взаємовідносин, притаманних підприємствам АПК та підприємствам переробної галузі; причин виникнення давальницьких схем в Україні; розробка класифікації операцій з давальницькою сировиною за економічними ознаками.

Економіка — це сфера функціонування виробничих сил та виробничих відносин, де здійснюється виробництво матеріальних благ, їх розподіл, обмін та споживання.

Економіка олійно-жирової промисловості, як і інші галузі харчової промисловості, відображає дії та специфічні форми прояву економічних законів та власні економічні закономірності, властиві даній галузі. Економічні особливості олійно-жирової промисловості обумовлені призначенням продукції, що випускається, характером сировини (в основному сільськогосподарської), технологічними процесами тощо [2, с. 7—8]. Галузь виробництва рослинної олії поєднує вирощування насіння і виробництво олійно-жирової продукції, і є однією з провідних галузей в агроіндустрії України.

Як відомо, матеріальну основу будь-якого готового продукту складає сировина. Підприємства олійно-жирового комплексу відносяться до переробних підприємств, особливістю яких є залежність саме від сировинної бази.

Основною сировиною для олійно-жирової промисловості являється насіння олійних культур та оліємістке насіння технічних культур. Основу складає насіння соняшнику, більше ніж 90 % загального об'єму. Іншими видами олійної сировини являються боби сої, насіння рапсу, льону, гірчиці, кісточка деяких фруктових.

Доведено, що виробники сировини (насіння соняшнику) власними силами створюють примітивні, малоефективні підприємства, характерною ознакою яких є недостатня глибина переробки сировини, в той час як високопотужні переробні підприємства працюють на 10—30 % своєї потужності.

Створення сільськогосподарськими виробниками власних переробних ланок та малих підприємств є одним з об'єктивних факторів, що спонукають переробні підприємства до взаємовигідної інтеграції. Виходом з даної ситуації стали пропозиції переробних підприємств про співпрацю на давальницьких умовах, що призвело до налагодження механізму взаємовідносин між сировинною та переробною галузями, за яким вигідно діяти кожній зі сторін [3] (рис. 1).

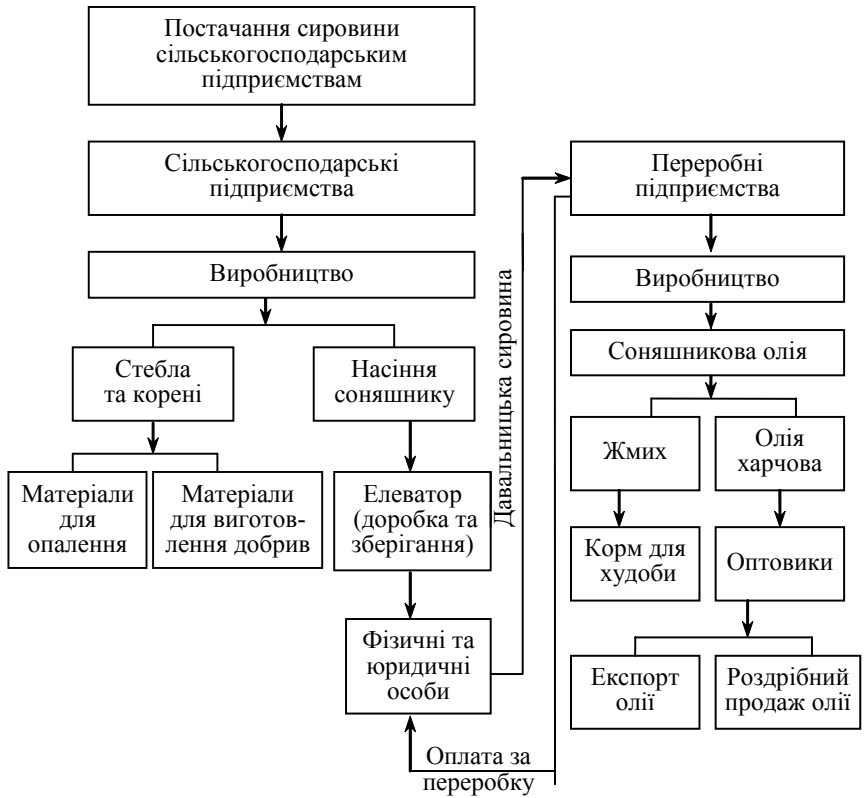

Рис. 1. Схема процесу виробництва, переробки та реалізації олієсировини при переробці на давальницьких умовах

Порядок здійснення операцій з давальницькою сировиною регулюється Законом України «Про операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах» від 15.09.95 р. № 327/95-ВР (зі зміна та доповненнями) [4]. Враховуючи аналогію закону, передбачену п. 1 ст. 8 Цивільного Кодексу України [5], норми Закону про ЗЕД [4] можуть застосовуватись до операцій з давальницькою сировиною, в яких приймають участь лише резиденти і які проводяться виключно на території України.

Сільськогосподарським підприємствам доводиться вдаватися до давальницьких операцій також із-за невизначеності перспективи розвитку в умовах ринкової економіки. Насамперед — це невизначеність на ринках нафтопродуктів та збуту виробленої

продукції. З року в рік цінові кризи на ринку нафтопродуктів в Україні мають сезонний характер — весна (час посіву) та осінь (час жнив), тоді як закупівельні ціни на виготовлену продукцію не регулюються належним чином [6, с. 37].

Згідно зі статистичними даними, питома вага давальницької сировини в загальному обсязі сировини, що застосовується в процесі переробки, при виготовленні соняшникової олії становить приблизно 70 % і щороку збільшується (табл. 1) [8].

Таблиця 1

**ДИНАМІКА ВИРОБНИЦТВА ОЛІЇ НА ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ
2000—2004 рр.**

Роки	Пологівський ОЕЗ		Запорізький ОЖК		Мелітопольський ОЕЗ	
	Всього, т	Питома вага з даваль- ницької си- ровини, %	Всього, т	Питома вага з даваль- ницької си- ровини, %	Всього, т	Питома вага з даваль- ницької си- ровини, %
2000	51 496	82,25	28326	93,64	14543	18,02
2001	58 448	84,96	25879	83,91	11779	79,45
2002	99 173	91,12	52296	100,00	30238	57,85
2003	52 462	98,48	67145	100,00	25956	40,83
2004	62 148	83,70	66860	70,00	24011	37,31

Основною передумовою широкого застосування в Україні давальницьких відносин стала економічна криза початку 1990-х років, яка зачепила майже всі підприємства переробної промисловості не тільки України, але й СНД. Головною причиною кризи стало припинення існування СРСР і, відповідно, централізованої системи забезпечення підприємств матеріальними ресурсами. Недостатність матеріальних ресурсів стало порушувати виробничі процеси великих промислових підприємств. Завдяки цьому підприємства стали вдаватися до різних схем виробничої кооперації, однією з форм якої стала переробка сировини та виготовлення готової продукції на давальницьких умовах. Суттєве зростання переробки сировини на давальницьких умовах було зумовлене, з одного боку, незавантаженістю потужностей переробних підприємств, а з іншого — наявністю сировини у постачальників, які хотіли одержати в своє розпорядження готову продукцію з неї.

Причинами, які зумовили використання українськими підприємствами подібних схем, були наступні (рис. 2).

Рис. 2. Причини, що призвели до виникнення операцій з давальницькою сировиною

Для сільськогосподарських підприємств співпраця з переробними підприємствами стала вигідною з точки зору зниження диспаритету цін, який склався не на їх користь. А для переробних підприємств (олійно-жирових) — з'явилася можливість завантажити виробничі потужності, підвищити зайнятість робітників, отримати капітал для створення нових робочих місць та здобути додаткові знання з технології переробки олійних культур.

Запровадження переробки сільськогосподарської продукції на давальницьких принципах, або передача її на тривале зберігання без втрат права власності, на думку О. М. Шпичака, дозволяє усунути розрив між реалізацією продукції та її оплатою [7, с. 47—50].

Виходячи з того, що широкого застосування давальництво набуло не лише у сільському господарстві, а й у металургійній, нафтовій, легкій, хімічній промисловості, постає питання про науково-обґрунтовану класифікацію (групування) операцій з давальницькою сировиною за найважливішими економічними ознаками.

В організації безпомилкового бухгалтерського обліку операцій з давальницькою сировиною головним є науково обґрунтована їх класифікація (групування) за найважливішими економічними ознаками. Незважаючи на те, що операції з давальницькою сиро-

виною досить широко розповсюджені в господарській діяльності вітчизняних підприємств, на сьогодні ні в одному з наукових джерел не зустрічається комплексна класифікація операцій з давальницькою сировиною за економічними ознаками, яка дозволила б визначити зміст окремих операцій, їх структуру та значення. Тому вважаємо, що буде доцільним застосовувати наступну класифікацію операцій з давальницькою сировиною.

1. За видами готової продукції: а) операції по виготовленню основної продукції; б) операції по виготовленню основної і побічної продукції.

2. За митними режимами: а) операції з вивозу давальницької сировини за межі митної території, передача її іноземному виконавцю та реалізація ГП за межами митної території України; б) операції з вивозу давальницької сировини за межі митної території, передача її іноземному виконавцю та реалізація ГП на митній території України; в) операції по купівлі давальницької сировини на митній території, передача її українському виконавцю і реалізація готової продукції на митній території України; г) операції по купівлі давальницької сировини на митній території, передача її українському виконавцю і вивіз готової продукції за межі митної території України; д) операції по ввезенню давальницької сировини і вивіз готової продукції за межі митної території України; е) операції по ввезенню давальницької сировини і реалізації готової продукції на митній території України.

3. За специфікою виробництва: а) операції зі збагачення сировини; б) операції з обробки сировини; в) операції з переробки сировини.

4. За видами зовнішньоторговельних операцій: а) імпорتنі; б) експортні.

5. По способу дії: а) прямі; б) через посередників.

6. За терміном дії: а) короткострокові; б) довгострокові.

7. За суб'єктами господарювання: а) операції між резидентами; б) зовнішньоекономічні операції.

Отже, використовуючи запропоновану класифікацію, операції з переробки давальницької сировини між підприємствами АПК та олійно-жировими підприємствами — це переважно прямі, короткострокові операції між підприємствами резидентами з приводу переробки сировини, в результаті чого утворюється як основна і побічна готова продукція.

Підсумовуючи наведене вище, можна зробити висновок, що застосування операцій з давальницькою сировиною є вигідним для олійно-жирових підприємств з наступних причин:

1) підвищується рівень зайнятості робітників;

- 2) завантажуються виробничі потужності;
- 3) надходить капітал для створення нових робочих місць;
- 4) здобуваються нові знання з технології переробки насіння соняшнику;
- 5) готова продукція доводиться до високої якості;
- 6) існує ринок збуту готової продукції.

Література

1. Чернелевский Л. Н., Гончаренко И. И. Экономика перерабатывающей промышленности: Учеб. пособие для студентов вузов специальности 0706 «Экономика и управление в отраслях агропромышленного комплекса». — К.: УМК ВО, 1991. — 128 с.
2. Каретникова В. С., Кухта В. Г. Экономика и предпринимательство масложирового комплекса Украины: Учеб. пособие. — Харьков: НТУ «ХПИ», 2003. — 340 с.
3. Дяченко Н. С. Механізм економічного партнерства сировинного та переробного секторів харчової промисловості. Автореферат на здобуття наукового ступеня к.е.н. — Одеса, 2004.
4. Закон України «Про операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах» від 15.09.95 р. № 327/95-ВР.
5. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 року № 435.
6. Король В. М. Як вирішити продовольчу проблему? // Фінансовий контроль. — 2007. — № 2 (37). — С. 36—38.
7. Шпичак О. М. Економічні відносини виробників сільськогосподарської продукції із заготівельними та переробними підприємствами в умовах інфляції // Економіка АПК. — 1995. — № 8. — С. 47—50
8. Олійно-жирова промисловість України 1998—2004 рр. — С. 19—21.

Стаття надійшла до редакції 13.03.2008

УДК 658.012.12:339.137

А. В. Котлик, аспірант,
Харківський національний економічний університет

КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ТА СИСТЕМНІ ВЛАСТИВОСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

АНОТАЦІЯ. Надано універсальне визначення конкурентоспроможності, на основі якого розкрито сутність категорії «конкурентоспроможність підприємства». Виділено функції та надано класифікацію конкурентоспроможності підприємства. Визначено